

Pirmojo pasaulinio karo Šiauliai: sudegintas miestas ir galimybė klestėti

„Po Pirmojo pasaulinio karo Šiauliai tapo dar geresne kryžkele. Iki tol čia buvo dviejų geležinkelio linijų sankirta, dabar atsirado tiesioginis geležinkelis į Prūsiją ir tai sudarė sąlygas miestui klestėti“, – apie vokiečių nutiestą geležinkelį iš Šiaulių į Tilžę sakė Šiauliuose paskaitą skaitęs karo istorikas profesorius dr. Valdas Rakutis. Sudegintas miestas pasinaudojo galimybe pakilti iš pelenų.

Živilė KAVALIAUSKAITĖ
zivile@skrstas.lt

Mūsų ir ne mūsų karas

Paskaitą „Šiauliai Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu“ V. Rakutis skaitė pilnutėlėje Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos salėje. Klausytojai aktyviai uždavinėjo klausimus, su pranešėju laukė šnektelėti ir pasibaigus renginiui.

Kalbėdamas apie Pirmąjį pasaulinį karą, profesorius pateikė fragmentą ir iš savo šeimos istorijos. V. Rakučio prosenelis išėjo į karą 1914 metais, palikdamas gausią šeimą: „Žuvo, berods, trečią karo dieną. Senelis, būdamas 13 metų, tapo šeimos galva. O teta tėčio niekada nepamatė, nes gimė po kelių mėnesių po jos mirties.“

Anot V. Rakučio, lietuvių į Rusijos kariuomenę mobilizavo labai daug. Karo pabaigoje dar 17 tūkstančių jų buvo karo belaisvių stovyklose ir paskui po truputėlį grįžo namo, tad daug šeimų gali atsekti ryšius su Pirmuoju pasauliniu karu, nors lietuviams atrodo, kad šis karas mažai su jais susijęs.

„Pirmasis pasaulinis karas Šiauliuose pirmiausia paliko negatyvų pėdsaką, nes sugriovė miestą – tą paprastai kiekvienas žino ir iš principo tuo viskas baigiasi. Iš tikrųjų čia yra ne vien sugriovimo klausimas, bet ir miesto istorijos dalis, tik ji dažnai pakankamai neatskleista, kadangi karas nebuvo mūsų, skirtingai nuo latvių, kuriems Pirmasis pasaulinis karas buvo jų karas“, – apie skirtingą požiūrį sakė profesorius.

Karo istorikas išpėjo paskaitoje būsiąs „provokiškas“, nes būtent vokiečiai šį karą yra labai gerai dokumentavę ir pagrindę, o rusų pusę jį pamiršo jau 1917 metais.

„Čia yra neįtikėtinas dalykas. Jei visa Lietuva yra nusėta vokiečių karinėmis kapinėmis, tai rusų kapinės, mano žiniomis, yra ar vienerios ar dvi, tarsi nebuvo tų žmonių. Lietuvoje yra toks fenomenas: nėra Pirmojo pasaulinio karo rusų ir Antrojo pasaulinio karo vokiečių kapinių.“

Karo istorikas profesorius dr. Valdas Rakutis skaitė paskaitą „Šiauliai Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu“.

Kodėl nebuvo tvirtovės Šiauliuose?

„Yra visuotinis įsivaizdavimas, kad Pirmąjį pasaulinį karą pradėjo vokiečiai. Tai yra neteisybė. Pirmąjį pasaulinį karą pradėjo Austro-Vengrijos valstybė. Bet buvo tokios kolektyvinės sutartys, kurios nepaliko galimybių kažkam kažką labai pakeisti. Jeigu bandysite rasti kaltų, tai rasite ir nieko, ir visus. Nes Austro-Vengrija nepaliko Serbijai pasirinkimo, nors neįrodė, kad tai yra Serbijos vyriausybės darbas, teroristinis aktas, sosto įpėdinio nužudymas. Tada Rusija negalėjo palikti Serbijos vienos, paskelbė karą, vokiečiams nieko kito neliko, kaip kariauti Austro-Vengrijos pusėje, o prancūzai negalėjo palikti Rusijos. Visa grandinė. Vienintelė valstybė, kuri nutarė kariauti, nors nebuvo įsipareigojusi, Didžioji Britanija, bet ji buvo davusi garantijas Belgijai.“

Pirmąjį pasaulinį karą V. Rakutis vadina kvailiausiu karu pasaulio istorijoje.

„Jeigu bandai racionaliai paaiškinti, dėl ko jie kariauvo, juoką kelia. Žinote, kodėl Rusija dalyvavo kare? Nes reikia užimti Cagrada,

atimti iš turkų Konstantinopolį. Dėl ko vokiečiai pradėjo karą? Jų valstybė buvo didžiulė, reikėjo plotų rytuose plėtrai. Kodėl prancūzai karą pradėjo? Reikėjo Elzasą ir Lotaringijos. Kai paėmė Elzasą ir Lotaringiją, nežino, ką daryti su tuo kraštu, nes kraštas vokiškas. Kartais atrodo, kad gal karas kilo dėl to, kad tiesiog seniai kariauvo, – svarstė V. Rakutis. – Valdovai, kurie darė šį karą, visi buvo artimi giminės, kartu važiuodavo pas močiutę Viktoriją, kartu baliavodavo, kartu švęsdavo gimtadienius. O susimokėjo iš esmės imperijų griūtimi.“

Pasak istoriko, valstybės šiam karui buvo ypač gerai pasirengusios: tai nebuvo menkos kariuomenės su neišvystytais štabais, popieriniais skaičiais.

V. Rakutis priminė: Vokietijos imperija tuo metu buvo labai didelė, tuometiniame imperijos himne buvo pasakyta: nuo Meco iki Klaipėdos. Šiandien Meco yra Prancūzija, o Klaipėda – Lietuva. Didžiulė imperijos, galingos federalinės valstybės, kurioje dominavo Prūsijos valstybė, pagrindiniai priešai buvo du: Vakaruose – Prancūzija, Rytuose – Rusija.

Senoji Šiaulių turgavietė (dab. Prisikėlimo aikštė) bei Šv. Petro ir Povilo bažnyčia Pirmojo pasaulinio karo metais. Dega prekybiniai turgaus paviljonai. Nežinomas autorius, 1915 m. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių.

Rusijos kariuomenė turėjo du priešus: Austro-Vengriją ir Vokietiją. Jei priešas pultų, rusai planavo gintis tvirtovėse, kol įvyks mobilizacija, o tada kontratakauti ir kartu su prancūzais pribauginti vokiečius. Pastatyta tvirtovių linija: Liepojos jūrinė tvirtovė, Kauno, Alytaus, Gardino ir t. t., buvo kelios ir senos tvirtovės, kaip Daugpilis, Bobruiskas ir kitos.

V. Rakutis atkreipia dėmesį, kad tarp Liepojos ir Kauno nėra jokio įtvirtinimo. Kodėl įtvirtinimo nėra Šiauliuose, nežinoma. Galimos priežastys – lygumos, mažai natūralių kliūčių. Šiaulių nefortifikavimą ir Dubysos–Ventos linijos neparuošimą gynybai iš rusų pusės V. Rakutis vadina strategine planavimo klaida.

Vokiečiai Karaliaučiaus apylinkėse suformavo 8-ąją armiją, jai buvo numatyta sulaukyti Rusijos kariuomenės puolimą, kol kariuomenė susitvarkys Vakaruose, jei rusai pultų, nelaukę savo mobilizacijos pabaigos.

Pasak V. Rakučio, kiekybinės pajėgos buvo rusų naudai, nes Rusijos imperijos mobilizacinės galimybės buvo didžiulės. Didžioji Rusijos kariuomenės problema buvo neraštingumas.

Rusija turėjo neblogą karininkų korpą, XX amžiaus pradžioje gerokai pažengė rengdama karininkus. Padedami prancūzų, įsteigė karo mokyklą, parengė karo inžinierių. Pagrindinė karo mokykla mūsų regione buvo Vilniaus junkerių mokykla (dabar įsikūrus VU Medicinos fakultetas).

Pasak V. Rakučio, nors karininkų paruošimas buvo neblogas, bet egzistavo vertikaline valdymo sistema, visi buvo išugdyti įstatymo klausymo dvasia, svarbiausias dalykas, ko reikalauta iš karininko, asmeninė narsa ir drąsa.

Vokiečių kariuomenė tikėjosi priešpastatyti kokybę. V. Rakutis gyrė vokiečių generalinio štabo koncepciją rengti savarankiškus sprendimus gebančius priimti, nepriklausomus nuo politikų ka-

rininkus: „Ši ypatybė tokia efektyvi, kad iki šios dienos niekas geriau nepadarė. Bet įgyvendinti ją sugeba vienintelė Vokietija, nes nėra tokios politinės vadovybės, kuri toleruotų savarankiškus sprendimus.“

Kovos dėl Šiaulių

Pasak V. Rakučio, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, vokiečiai nusprendė Rytuose laikytis pasyviai. Rusijos kariuomenė pradėjo mobilizaciją, bet sulaukė spaudimo iš Prancūzijos pradėti karą čia ir dabar. Nikolajus II priėmė sprendimą stoti į karą nebaigus mobilizacijos, kariauti pradėta su kadriniais daliniais.

„Vienintelė išimtis, kur buvo įvykdyta mobilizacija, buvo Lietuva. Pasienio regionas, labai daug lietuvių spėjo mobilizuoti jau 1914 metais, be didelio apmokymo jie prijungti prie dalinių ir tokie svarūs nužygiavo į Rytų frontą.“

Vokiečiai, sakė V. Rakutis, panaudojo naują ginklą – karo propagandą, pradėjo garsiai pasakoti, kokie žiaurūs rusų kareiviai, ypač „azijatai“, kalmukai, kazokai, kariuomenė buvo pateikiama kaip necivilizuota, laukinė. Propaganda buvo taip gerai organizuota, kad krašto gyventojai susivienijo prieš baisų priešą.

„Vokietijoje buvo visiškai tikėjimas valdžia. Kiek lietuviams netiki valdžia, tiek Mažosios Lietuvos lietuviams pasitikti valdovą. Jie sako: mes kariaujame dėl to, kad mylime mūsų mylimiausią kaiserį, ciesorių, nes jis mus myli. Rusas užpuolė, o mes ginamės. Lietuvoje tokios formuluotės nemanomoms dalykams, nes Rusijos imperija buvo ne mūsų šalis, ne mūsų tas ciesorius, stačiatikių.“

1915 metais vokiečiai numatė pasistūmėti į priekį Rytų fronte, užimti Lietuvos teritoriją, tam iš 8-osios armijos sukuriama dvi: 8-oji ir 10-oji. 8-osios armijos užduotis – pajudinti Žemaitijos klausimą.

Pasak V. Rakučio, svarstydami variantus, vokiečiai atrado naują galimybę: kavaleriją. 1915 metų pradžioje dabartiniame Klaipėdos krašte (tuo metu Vokietijos teritorija) buvo sutelktos didžiulės kavalerijos pajėgos.

Įvertinę situaciją, vokiečiai nusprendė iš 8-osios armijos didelės dalies suformuoti naują vadinajamą Nemuno armiją. Sudaromi trys skirtingi sparnai, pagrindinis puolimo kelias numatytas nuo Tilžės link Šiaulių. Suformuotos keturios kavalerijos divizijos – buvo tikimasi užimti Žemaitiją ir Kuršą vienu smūgiu.

„Šiaulių grupė judėjo pakankamai gerai, vokiečiai, galima sakyti, pirmu smūgiu pasiekia Šiaulius ir užima. Bet rusai irgi turėjo geros kavalerijos, kontratakuoja ir priverčia vokiečius kariauti Dubysos–Ventos linija. Čia pasirodė besanti rimta kliūtis, nes Dubysos upė ledynmečio laikotarpiu tekėjo į kitą pusę, jos aukštupyje esantis slėnis yra gilus, kaip ir žemumys. Rusai stabilizuoja frontą ir šioje vietoje mūšiai vyksta tris mėnesius.“

Nukelta į 8 psl.

Pirmojo pasaulinio karo Šiauliai: sudegintas miestas ir galimybė klestėti

Atkelta iš 6 psl.

Pasak V. Rakučio, situaciją pakeičia rusų nurodymas sumalti vokiečius bet kokia kaina. Vokiečiai aprašymuose stebisi: kas per kvailiai, atsistoja visu ūgiu ir eina ant kulkosvaidžių. Karo istorikas šią situaciją palygino su Antruoju pasauliniu karu ir pasakojimais apie užkaisdavusius vokiečių kulkosvaidžių vamzdžius, kai rusai buvo siunčiami mirti be atvangos.

Vokiečių kariuomenei pavyko demoralizuoti ten buvusius rusų dalinius. Vokiečiai, pasak V. Rakučio, persitvarko, pailsi ir kariauja su... utėlėmis. Istorikas skaitė ne vieną detalų aprašymą, kaip vokiečių akimis atrodo vietinių namai. Dvarai blizga, kaimo sodybos – tragiškos. Į vietinius vokiečiai žiūrėjo kaip į žemesnės rasės sutvėrimus, artimus beždžionėms. Tik po kiek laiko suprato, kad čia gyvena ne rusai, o gyventojai, kurie su viltimi žiūri į vokiečius, kaip galimus išvauduotojus.

„Antrą kartą Šiaulius vokiečiai puolė plačiu frontu, atrama buvo Rėkyvos ežeras. Rusai nusprendė Šiaulius ginti, siuntė rezervus. Gavosi rimtas karas. Kai rusai pamatė, kad juos apeina iš sparnų, nusprendė pasitraukti ir sudeginti

Pirmojo pasaulinio karo istorija sulaukė didelio klausytojo susidomėjimo.

Šiaulius. Sudegino Šiaulius, kad neliktų vokiečiams, o ne sudaužė patrankomis“, – akcentavo istorikas.

Šiaulių gynimo operacijoje, kar-

tais vadinamoje Šiaulių mūšiu, pasižymėjo pulkininkas Silvestras Žukauskas, gavęs auksinį kardą, kuris yra eksponuojamas Karo muziejuje Kaune.

Paliko daug pėdsakų

„Nemuno armija vėl pervadinama 8-ąja armija, nuspręsta, kad visi, kurie geležinkeliais susiję su Šiauliais ir Radviliškiais, ir bus

8-osios armijos atsakomybėje. Taip Šiauliuose atsirado 8-osios armijos sandėliai“, – sakė V. Rakutis. Per septynis mėnesius nutiesiamas geležinkelis, sujungęs Šiaulius ir Tilžę. Pastatomas inžinerinis stebuklas – medinis Lyduvėnų tiltas.

Kad būtų lengviau įsivaizduoti, kiek karių buvo Šiauliuose, V. Rakutis pateikia skaičius: armiją sudaro maždaug 3–4 korpusai, o tai yra maždaug 130–140 tūkstančių žmonių.

„Įsivaizduokite, koks čia organizmas yra, kiek žmonių suvažiuoja, kokie tie žmonės. Kareiviai, jaunesnieji karininkai yra studentai, menininkai, fotografai, siuvelėjai. Kadangi frontas čia stovi ir nepajudės iki 1917 metų, jie čia užsiima visokia veikla.“

Vokiečiai, sakė V. Rakutis, Lietuvoje paliko daug pėdsakų, liko labai daug šaltinių.

„Idomus dalykas, kad Lietuvoje vokiečiai leido laikraščius. Tam tikru laikotarpiu Vokietijos kariuomenės pagrindinė problema buvo nuobodulys, nėra ką veikti, karas neintensyvus.“

Neįtikėtina dalyku V. Rakutis vadina Zarasų rajone vokiečių surengtą jachtų regatą. Jachtklubų Lietuvoje nebuvo, jachtas atvežė iš Berlyno – yra išlikusios nuotraukos. Vokiečiai vykdė ir archeologinius tyrimus, ieškojo kryžiuočių pilių. Jau 1916 metais ėjo vokiečių albumai su Lietuvos karo vaizdais, analitiniais straipsniais, o 1918 metais mūšių dalyviai jau išleido knygu.

Frontas stabiliai išstovėjo iki 1917 metų. Kai po Vasario revoliucijos, o ypač rudenį, pradėjo byrėti Rusijos kariuomenė, 8-oji armija pajudėjo iš savo nuolatinės dislokacijos vietų ir užėmė didžiulę teritoriją Latvijos ir Estijos regione. Kai baigėsi Pirmasis pasaulinis karas, citavo V. Rakutis, Rytų fronto vyrai sakė: „Mes laimėjome karą, jūs ten, Vakaruose, susimovėte.“

„Po Pirmojo pasaulinio karo Šiauliai tapo dar geresne kryžkele. Iki tol čia buvo dviejų geležinkelio linijų sankirta, dabar atsirado tiesioginis geležinkelis į Prūsiją ir tai sudarė sąlygas miestui klestėti. Ne veltui Šiauliai po Pirmojo pasaulinio karo greit atsistatė“, – sakė V. Rakutis.

Jaroslavo Rimkaus piešinys „Ta dėsianti“ iš knygos „Vokiečių okupacija Lietuvoje 1915–1919 m. paveikslėliuose ir trumpuose jų aprašymuose“: „Amtsvorsteheriai, norėdami įtikti vyresnybei bei patarnauti vaterlandui, dažnai nepaprastai uoliai išreikalavdavo rekvizicijas ir spausdavo žmones. Jie patys dažnai tikrindavo vištų dėslumą ir karvių pieningumą, važinėdavo po sodžius, tikrindavo žmonių inventorių“.

Jaroslavo Rimkaus piešinys „Istoriškos krikštynos“ iš knygos „Vokiečių okupacija Lietuvoje 1915–1919 m. paveikslėliuose ir trumpuose jų aprašymuose“: „Ties Dubysa 1915 m. pavasarį žmonės buvo suvaryti į apkasus. Sodietė Gmurienei gimė kūdikis, vokiečiai privertė tėvus ir kūmus vaikui duoti Vilhelmo vardą“.

Renginyje „Metų ūkis“ apdovanoti geriausiai įvertinti 2023 metų Šiaulių rajono ūkininkai.

Jubiliejiniam renginyje „Metų ūkis“ apdovanoti Šiaulių rajono ūkininkai

Lietuvos ūkininkų sąjunga (LŪS) šalies ūkininkus pakvietė į tradicinio respublikinio konkurso „Metų ūkis“ renginį. Šiame vyko jubiliejinis, jau 30-asis, šalies ūkininkų konkursas, kurio finalinis renginys pakvietė į Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centrą.

Konkurse dalyvavo ūkininkai iš 34 savivaldybių. Šventiniame renginyje iš viso buvo apdovanota 101 ūkininkų šeima.

Jubiliejiniam renginyje „Metų ūkis“ apdovanoti geriausiai įvertinti 2023 metų Šiaulių rajono ūkininkai – Mindaugas ir Benas Liutvinskai, Raigardas Serva, Edita ir Rolandas Linkai.

„Metų ūkis 2023“ renginio dalyvius pasveikino LŪS pirmininkas Raimundas Juknevičius, Europos Parlamento narys Bronis Ropė, Seimo Kaimo reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas Vidmantas Kanopa, Seimo narys Valius Ažuolas ir kiti.

„Metų ūkio“ apdovanojimai – tai vienintelis žemės ūkio srities renginys, turintis tokią ilgą organizavimo istoriją ir išlaikantis esminį principą – pastebėti tuos ūkininkus, kurie pastaraisiais metais padarė didžiausią ūkio vystymosi pažangą.

Šiaulių rajono savivaldybės inf.